

HISTORIOGRAPHY

Марія Воронова

Національний університет «Острозька академія», Україна

РАННІ РОКИ ОМЕЛЯНА ПРИЦАКА ТА ФОРМУВАННЯ НАУКОВОГО СВІТОГЛЯДУ

Mariya Voronova

The National University of Ostroh Academy, Ukraine

THE EARLY YEARS OF OMELYAN PRITSAK AND FORMATION OF HIS SCIENTIFIC WORLDVIEW

The article is devoted to the study of the early period of the biography of Omelyan Pritsak: from 1919 to 1940. The main stages of his formation as a historian are highlighted: from studying in the gymnasium to entering the postgraduate study. The greatest attention is paid to the period of studying at the university in Lviv, because it was there that the main scientific interests of the historian were crystallized, first of all interest in Oriental studies. The author presents a review of the scientific work of a historian in this field. The article analyzes the activities of Omeljan Pritsak at The Shevchenko Scientific Society in Lviv, which includes the preparation and publication of research on both the history of Ukraine and Orientalist themes. The research shows both the background of the socio-political situation, interaction with leading historians of that time was the emergence of the scientific worldview of Omelyan Pritsak.

Keywords: O. Pritsak, scientific worldview, historical views, Oriental studies, The Shevchenko Scientific Society.

Омелян Прицак – один із найяскравіших та найпарадоксальніших істориків ХХ століття, який здобув міжнародне наукове визнання в галузі арабістики та тюркології. Він був автором низки найсмівливіших гіпотез щодо української історії. Дослідження ранньої біографії історика проливає світло на фактори та події, що вплинули на вибір майбутньої професії та тематики досліджень.

Омелян Прицак народився 7 квітня 1919 року у с. Лука на Самбірщині, коли ця місцевість була частиною Західноукраїнської Народної Республіки¹. За свідченнями різних документів О. Прицак має три дати народження. До осені 1928 року його документи містили як дату народження 14 травня 1919 року. За документами періоду 1928 – 1936 років, він народився 7 квітня 1918 року. У документах після 1936 року вказана дата 7 квітня 1919 року, якої історик і дотримувався до кінця свого життя².

Його батько – Йосип Прицак (1893 – 1919 рр.) – був інженером-залізничником. Він востаннє бачив сина, коли тому було лише два тижні. Йосип Прицак служив в Українській Галицькій Армії, брав участь в українсько-польській війні. Загинув у страшних умовах, хворий на тиф у польському таборі полонених Бугшопи біля Бреста Литовського у вересні 1919 року. Омелян було тоді 5 місяців. Мати, Емілія (Капко) Прицак, за своїм походженням зі старосамбірської польськокомовної української шляхти, вийшла незабаром заміж за Павла Сармагу. Вітчим О. Прицака також брав участь у воєнних діях. Його майно в Луці конфіскувала польська влада, і родина мусила переїхати до Тернополя, де майбутній історик вступив до гімназії³.

¹ Наукова бібліотека НаУКМА. Ф. 10. Омелян Йосипович Прицак (07.04.1919 – 29.05.2006). Видатний вчений, філолог, сходознавець, історик, Оп. 1, Спр. 1034, арк. 1.

² Прицак, О. (1991). Мій шлях історика. *Історіософія та історіографія Михайла Грушевського*. Київ – Кембридж, 62.

³ Портнов, А. (2011). *Історії істориків: Обличчя й образи української історіографії ХХ століття*. Київ: Критика, 186.

Оскільки політична ситуація у Західній Україні була складною, то 1928 року він вступав до польської гімназії імені Вінцента Поля у м. Тернополі з фальшивою метрикою народження: ніби народився на рік раніше справжньої дати: 7 квітня 1918 року, тобто ще до проголошення Західноукраїнської Народної Республіки, а також тому, що для вступу до гімназії був замолодий. Для того, щоб внести зміни до документів матері О. Пріцака довелося звернутися до священника, давнього приятеля родини, з проханням виправити дату народження на один рік. При тому виявилось, що народився він 7 квітня, а 14 травня був день його хрестин¹.

О. Пріцак був здібною дитиною – вже на четвертому році життя почав читати і писати. З дитинства О. Пріцак захоплювався колекціонуванням. Спочатку це були державні прапори, потім поштові марки та портрети світових правителів. У віці 8 років він відкрив для себе географічні атласи та карти. Народилася тоді в нього ідея власноруч намалювати окрему карту для кожної держави із зазначенням основних статистичних даних: території, населення, столиці, імені правителя тощо.

Вже у 2 класі гімназії О. Пріцак був одним з кращих знавців географії та історії на весь навчальний заклад. У свої спогадах він пише, що навіть поважні випускники зверталися до нього із запитаннями².

Багато часу юний О. Пріцак проводив у вчительській бібліотеці гімназії. У ній було багато історичних творів польською, німецькою та латинською мовами. Першими книжками, які він там відкрив і, в яких була маса хронологічних та географічних даних, були: Т. Моммзен «Римська історія», Ф. Юсті «Давня перська історія», Ж. Масперо «Історія давнього Єгипту». Дещо пізніше він ознайомився з «Історією Туреччини» А. Кримського, почав заглиблюватися в теорію історії.

За спогадами О. Пріцака, власну українськість він відкрив у 13-й день народження, коли «помер Еміль, народився Омелян». В інтерв'ю І. Гиричу історик розповів, що, шукаючи в архіві інформацію про батька, натрапив на запис у метричних книгах, який засвідчував його українське походження. Передувала цьому випадкова знахідка свідоцтва про вінчання його батьків, де була дата 29 червня 1918 року³. А це означало, що О. Пріцак народився за чверть року до їхнього вінчання. Для нього це було важливим питанням, яке й було вирішено дослідити. Під час канікул О. Пріцак поїхав до Луки і відправився до парафіяльного управління з метою дослідження метричних книг 1918 та 1919 років⁴. Там він і відшукав справжню дату свого народження – 7 квітня 1919 року⁵.

Це юнацьке емоційне переживання істотно вплинуло і на вибір фаху, й на інтерес до українських сюжетів⁶. Це було перше джерелознавче дослідження історика-початківця, яке визначило його майбутнє і світоглядні орієнтири на подальше життя. Тоді ж його зацікавили спомини учасників визвольних змагань, праці з історії Української Галицької Армії.

Під час навчання у гімназії Омелян Пріцак почав цікавитися східними мовами. Першою була перська мова, яку він вивчав під керівництвом Францішека Махальського – відомого у майбутньому іраніста та викладача Ягеллонського університету в Кракові. Наступною мовою була турецька.

Під час студіювання творів М. Грушевського, юнак помітив, що історик використовував у своєму творі грецькі, латинські чи староруські джерела і цілком безпомічним був, коли йшлося про джерела східних народів, які творили свої держави та культурні структури на українських теренах. Тому О. Пріцак вирішив, що його завданням буде заповнити цю прогалину в творі М. Грушевського.

Коли у грудні 1934 року до Тернополя дійшла звістка про смерть Михайла Грушевського, в гімназії було влаштовано урочисте засідання для вшанування пам'яті видатного історика. Пізніше

¹ Пріцак, О. (1991). Мій шлях історика. *Історіософія та історіографія Михайла Грушевського*. Київ – Кембридж, 62.

² Пріцак, О. (1991). Мій шлях історика. *Історіософія та історіографія Михайла Грушевського*. Київ – Кембридж, 63.

³ Портнов, А. (2011). *Історії істориків: Обличчя й образи української історіографії ХХ століття*. Київ: Критика, 186.

⁴ Пріцак, О. (1991). Мій шлях історика. *Історіософія та історіографія Михайла Грушевського*. Київ – Кембридж, 62.

⁵ Пріцак, О. (1991). Мій шлях історика. *Історіософія та історіографія Михайла Грушевського*. Київ – Кембридж, 63.

⁶ Портнов, А. (2011). *Історії істориків: Обличчя й образи української історіографії ХХ століття*. Київ: Критика, 186.

історик згадував, що його промова на цьому заході дуже вразила представників академічної спільноти, які віщували йому колись стати спадкоємцем вченого у справі дослідження української історії¹.

Восени 1936 року О. Пріцак, закінчивши гімназію, вступив на гуманістичний факультет Університету імені короля Яна Казимира у Львові. Потрапивши в польське університетське середовище, молодий О. Пріцак все ж зумів налагодити особисті та наукові контакти з українськими істориками, які в міжвоєнний період працювали переважно в рамках Наукового товариства ім. Шевченка² (далі – НТШ).

В університеті О. Пріцак обрав об'єктом вивчення головним чином сходознавчу тематику, вивчав семітські, іранські та алтайські мови. Слід мати на увазі, що у міжвоєнні роки Львів та Львівський університет стали визначними центрами сходознавства, де досить активно розвивалися практично всі галузі цієї науки. Тут працювали визнані у світовій науці фахівці: В. Котвич, Є. Курилович, Т. Левицький, М. Агабекзаде.

Вже з перших років студентського життя виявилися дві основні риси характеру О. Пріцака: схильність до фундаментального академічного заглиблення в науковий пошук й організаторський темперамент.

Велика увага в університеті приділялася викладанню філософії та логіки. Ще в гімназійні роки О. Пріцак самотужки займався класичною філософією – вивчав твори Платона, Аристотеля та Цицерона. А в університеті курси з філософії та логіки читали вчені світової слави: філософію читав феноменолог Роман Інгарден, а логіку – Казімеж Айдукевич. Їхні виклади відкрили молодому вченому очі на важливість для історика цих двох дисциплін. З того часу зацікавився він теорією історії та історіософією.

Спочатку Омелян Пріцак обрав новітню історію як свою спеціалізацію. Тому що історія та проблеми визвольних змагань, в яких загинув його батько, були для нього основним стимулом вибору професії. В той час керівником кафедри новітньої історії був професор Адам Шельонговський. О. Пріцак записався на його семінари, написавши для цього реферат про працю історика устрою Польщі Станіслава Кутжеби «Відроджена Польща», також він став автором реферату про Січневе повстання 1863 року. Там він отримав своє перше завдання – написати рецензію на дисертацію Ольги Клайнпетер про зв'язки гетьмана Івана Мазепи із королем Станіславом Лещинським та Карлом XII. Молодий дослідник написав позитивну рецензію, з нею погодився і професор Адам Шельонговський³.

Під керівництвом провідного монголіста, дослідника країн Середньої Азії, професора В. Котвича О. Пріцак вивчав сходознавство: ознайомився зі структурами кочових степових імперій, їхньою специфікою, устроєм та особливостями ведення міжнародної політики⁴.

Тоді ж О. Пріцак заглибився у прочитання сходознавчих праць А. Кримського. В нагоді молодому досліднику стали знамениті бібліографічні екскурси у творах А. Кримського з історії Арабського халіфату, Османської імперії, персів, хозарів, кримських татар. Зокрема відкриттям для О. Пріцака стало широке застосування А. Кримським західноєвропейських та слов'янських джерел для вивчення середньовічної історії Близького Сходу. Проте найбільше вплинули на молодого дослідника дві праці А. Кримського: «Мусульманство і його будучність» та «Тюрки, їх мова та література»⁵.

Згодом сходознавчі зацікавлення О. Пріцака переросли в наукові дослідження, результати яких публікувалися в українських періодичних виданнях передвоєнного Львова. Головне тематичне спрямування цих статей – слов'яно-арабські контакти VIII – X століть, відображені в арабсько-перських джерелах (свідчення істориків та географів). У той час з'явилася розвідка О. Пріцака про

¹ Пріцак, О. (1991). Мій шлях історика. *Історіософія та історіографія Михайла Грушевського*. Київ – Кембридж, 64.

² Фелонюк, А.В. Омелян Пріцак і Наукове товариство імені Шевченка у Львові (1936 – 1939 рр.). <<http://www.ekmair.ukma.edu.ua/handle/123456789/6581>> (2017, Липень, 09).

³ Пріцак, О. (1991). Мій шлях історика. *Історіософія та історіографія Михайла Грушевського*. Київ – Кембридж, 66 – 68.

⁴ Пріцак, О. (1991). Мій шлях історика. *Історіософія та історіографія Михайла Грушевського*. Київ – Кембридж, 71.

⁵ Пріцак, О. (1991). Мій шлях історика. *Історіософія та історіографія Михайла Грушевського*. Київ – Кембридж, 72.

похід 737 року на слов'янські землі начальника північного (вірменського) кордону халіфату Омейядів, майбутнього останнього омейядського халіфа (744 – 750 рр.) Марвана ібн Мухаммада. Мотиви походу, на думку історика, полягали в потребі арабів обсадити північні окраїни своєї держави полоненими слов'янами, аби посилити її захист. Автор публікації проаналізував цей похід на підставі відомостей арабських письменників Ахмада ібн Йах'їя ібн Джабіра ал-Балазурі з Багдада та Абу Джафара Мухаммада ат-Табарі з Табаристану (Північна Персія). Він реконструював похід Марвана на територію Хозарії, захоплення поблизу Дону 20 тисяч родин полян і переселення на терени теперішньої Грузії й Кілікії для укріплення арабсько-візантійського кордону. Цією розвідкою історик 1939 року в журналі «Українське юнацтво» розпочав серію нарисів під назвою «Майбутність України на Сході»¹.

Другий нарис молодого вченого присвячений українсько-арабським контактам VIII – IX століть. У цій роботі описана торгівля полян Чорноморської Русі з арабами у VIII столітті. За фактологічну основу взято свідчення Абу Абдаллаха Мухаммада Ібн Ісхака, яке наводить у своїй «Книзі країн» письменник першої половини X століття Ібн ал-Факих ал-Хамадані. Увагу зосереджено на так званому Волзькому шляху, яким подорожували слов'янські купці до міста Рой (сьогодні – Тегеран), вказано товари (шкіри чорних лисів та бобрів), якими вони торгували. Другий сюжет ґрунтується на свідченнях географа Ібн Хурдазбіха і вміщений у «Книзі шляхів і царств». У ньому йдеться про слов'янських купців християн у Багдаді. Купці-слов'яни, поряд з іншими іновірцями, євреями та персами, платили за право торгувати поголовний податок «аль-джізію». Обидві ці праці О. Прицак об'єднав під назвою «Сторінка з українсько-арабських взаємин (Етюд з VIII – IX ст.)» і видав в одному з квітневих чисел «Літературно-наукового додатка «Нового часу» за 1939 рік.

Третій нарис «Українці в очах араба-очевидця з X ст.» завершив цикл статей «Майбутність України на Сході». У цьому тексті автор навів цитати про слов'ян зі звіту секретаря посольства халіфа ал-Муктадіра бі-ллахі Ахмада Ібн Фадлана, відрядженого 921 року до столиці Волзько-Камської Булгарії Булгару².

Учений досліджував також етимологію етноніма «Лудзана», який вживається в арабських авторів і є перекрученою назвою слов'янського племені полян (в арабській транскрипції звучала як «Буляна»). Цю свою статтю, що так і не була опублікована, О. Прицак згадав у примітці до перевиданого в «Новій зорі» нарису про похід Марвана: «Про те написав я окрему студію, що друкуватиметься в одному орієнталістичному журналі»³. Дослідник, апелюючи до звістки ал-Мас'уді про похід племені «Лудзана» 912 – 913 років, підтверджує думку українських істориків, що спершу поляни жили навколо Азовського моря⁴.

У цей же час розпочалося зацікавлення О. Прицака роботою в НТШ. Саме це започаткувало українознавчі зацікавлення та студії майбутнього вченого. За спогадами О. Прицака, він отримав свою наукову підготовку з історії України у трьох історичних комісіях НТШ протягом 1936 – 1939 років⁵. О. Прицак поряд з О. Домбровським, за словами останнього, були «наймолодші в тому часі адепти нашої історичної науки», яких залучив до праці в рамках НТШ голова його Історично-філософської секції І. Крип'якевич⁶.

У жовтні 1936 року О. Прицак познайомився у Львівському університеті з О. Домбровським⁷. Як пізніше згадував останній, під час спілкування з молодим дослідником, він помітив, що юнак володіє непересічними знаннями з історії та орієнталістики. Тоді він і познайомив О. Прицака

¹ Прицак, О. (1939). Майбутність України на Сході. I: Похід Марвана в Україну 735 р. (Про арабо-українські взаємини). *Українське юнацтво*. Ч. 1 (69). Січень. Львів, 15 – 16.

² Фелонюк, А. (2015). Сходознавчі зацікавлення Омеляна Прицака у львівський період життя (1936 – 1943 рр.). *Науковий вісник Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки*, вип. 7, 116.

³ Прицак, О. (1939). Похід Марвана Ібн-Мухаммеда в Україну 735 р. Сторінка з українсько-арабських взаємин. *Нова зоря*. Ч. 26 (1226). 9 квітня. Львів, 18 – 19.

⁴ Фелонюк, А. (2015). Сходознавчі зацікавлення Омеляна Прицака у львівський період життя (1936 – 1943 рр.). *Науковий вісник Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки*, вип. 7, 117.

⁵ Прицак, О. Наукове товариство ім. Шевченка у Львові поміж двома війнами.

<http://shron.chtyvo.org.ua/Pritsak_Omelian/Naukove_Tovarystvo_im_Shevchenka_u_Lvovi_pomizh_dvoma_viina_mu.pdf> (2017, Липень, 09).

⁶ Фелонюк, А.В. Омелян Прицак і Наукове товариство імені Шевченка у Львові (1936 – 1939 рр.).

<<http://www.ekmair.ukma.edu.ua/handle/123456789/6581>> (2017, Липень, 09).

⁷ Домбровський, О. (2009). *Спомини*. Ред. А. Атаманенко, Упор. Г. Клинова. Нью-Йорк, Львів, Острог, 43.

з медієвістом Т. Кострубою. З того часу розпочалася їхня спільна робота над реалізацією дослідницьких задумів та планів. Вони часто збиралися вдома у Т. Коструби, дискутували та намічували плани на майбутнє¹.

Саме Т. Коструба дав завдання молодому досліднику написати генеалогічну розвідку про рід Скоропадських. 11 березня 1938 року О. Пріцак звернувся з листом до П. Скоропадського з приводу видання брошури «Родовід Скоропадських». 28 березня 1938 року П. Скоропадський надіслав О. Назаруку копію цього ж листа від О. Пріцака з проханням надати йому інформацію щодо персони молодого дослідника. «Відносно генеалогічних відомостей і праці, що її Вам надіслала Єлизавета, – написав гетьман, – вони зроблені моєю жінкою². Копію листа до мене від 11.03.1938 р. пана Пріцака зі Львова з проханням прислати знімки в зв'язку з написанням дослідження при цьому долучаю. Я йому ще не відповів, зроблю це, коли Ви мені остаточно скажете Ваш погляд щодо його персони». Вже 14 квітня 1938 року гетьман знову написав О. Назаруку з приводу О. Пріцака: «Молодому Пріцаку я вже написав, що радий йому допомогти в справі розробки родоводу Скоропадських»³.

Текст дослідження він опублікував як статтю в газеті «Нова Зоря» у випуску від 24 квітня 1938 року та збірнику, присвяченому двадцятій річниці Української держави 1918 року – «За велич нації»⁴. Це була його перша публікація, яка пізніше, коли О. Пріцак був головою української студентської громади «Мазепинець» у Берліні, відкрила йому двері до резиденції гетьмана П. Скоропадського у Ванзе під Берліном. Він не раз бував у гетьмана та брав у нього інтерв'ю про окремі його рішення із часів гетьманування. На жаль, усі ці записи були втрачені під час Другої світової війни.

Т. Коструба радо ділився свої професійним досвідом із молодим дослідником. Вони спільно заглибилися в дослідження середньовічних арабських текстів. Завдяки своєму наставнику О. Пріцак познайомився із творами В. Липинського.

Т. Коструба увів О. Пріцака до бібліотеки НТШ, познайомивши із її директором В. Дорошенком й пояснивши, як користуватися каталогом. Тому перше знайомство з НТШ в О. Пріцака розпочалося з бібліотеки, і це, очевидно сталося восени 1936 року. У щоденнику відвідин бібліотеки НТШ він фігурує багато разів⁵. Уперше він позичив додому дві книги 13 березня 1937 року⁶.

Завдяки знайомству з Т. Кострубою О. Пріцак потрапив до Історико-джерелознавчої комісії НТШ, яка фактично була науковим семінаром, і давала можливість студентам Львівського університету вивчати основи методології, джерелознавства та історіографії української історії. Семінар під формальним прикриттям Історико-джерелознавчої комісії НТШ було утворено за ініціативою Т. Коструби з метою навчання історії та підготовки до майбутньої педагогічної та наукової роботи здібних студентів-українців, які, з огляду на несприятливі умови в польському університеті, прагнули отримати об'єктивні історичні знання, особливо що стосувалося українських земель. Керував семінаром І. Крип'якевич, а його заступником був М. Андрусак. Однак, за спогадами самого О. Пріцака, душею семінару був Т. Коструба⁷.

Учасниками семінару протягом 1936 – 1939 років були В. Борис, майбутній викладач Львівського державного університету ім. І. Франка та науковий співробітник Інституту суспільних наук, автор низки досліджень про український та польський національні рухи в Галичині першої

¹ Домбровський, О. (2009). *Спомини*. Ред. А. Атаманенко, Упор. Г. Клинова. Нью-Йорк, Львів, Острог, 44.

² Потульницький, В. Павло Скоропадський та Омелян Пріцак: історія взаємостосунків у 1943 – 1945 рр.

<http://ekmair.ukma.edu.ua/bitstream/handle/123456789/7521/Potulnytskyi_pavlo_skoropadskiy_ta_omelian.pdf?sequence=1&isAllowed=y> (2017, Липень, 23).

³ Потульницький, В. Павло Скоропадський та Омелян Пріцак: історія взаємостосунків у 1943 – 1945 рр.

<http://ekmair.ukma.edu.ua/bitstream/handle/123456789/7521/Potulnytskyi_pavlo_skoropadskiy_ta_omelian.pdf?sequence=1&isAllowed=y> (2017, Липень, 23).

⁴ Фелонюк, А.В. Омелян Пріцак і Наукове товариство імені Шевченка у Львові (1936 – 1939 рр.). <<http://www.ekmair.ukma.edu.ua/handle/123456789/6581>> (2017, Липень, 09).

⁵ Центральний державний історичний архів України, м. Львів. *Ф. 309. Наукове товариство імені Шевченка, м. Львів, Оп. 1, Спр. 1020*, Арк. 9.

⁶ Фелонюк, А.В. Омелян Пріцак і Наукове товариство імені Шевченка у Львові (1936 – 1939 рр.).

<<http://www.ekmair.ukma.edu.ua/handle/123456789/6581>> (2017, Липень, 09).

⁷ Фелонюк, А.В. Омелян Пріцак і Наукове товариство імені Шевченка у Львові (1936 – 1939 рр.).

<<http://www.ekmair.ukma.edu.ua/handle/123456789/6581>> (2017, Липень, 09).

половини XIX століття, О. Домбровський, П. Фостик (Захарчишина), згодом науковий працівник Центрального державного історичного архіву УРСР у Львові, автор кількох розвідок зі спеціальних історичних дисциплін, а також А. Антонович, О. Бережницький, Г. Книш, Т. Коструба, О. Матківська, Б. Поспішіль, О. Пріцак, О. Сенів, Я. Степанюк¹.

За спогадами секретаря наукового семінару О. Домбровського: «Засідання на Семінарі складалося, перш за все, з викладу, після чого йшли запити чи думки дискусійного порядку, включно з методологічними заувагами доповідача. До чого долучалися замітки з домени джерельних матеріалів та бібліографії»². Іншими словами, це означало характеристику прочитаної праці, а також підготовку і обговорення наукових доповідей та рефератів. Студії на семінарі розпочалися в 1936 – 1937 навчальному році і тривали до червня 1939 року. Відбувалися вони щотижня в кімнаті, виділеній спеціально для семінару, на третьому поверсі по вул. Чарнецького, 24 (сучасна – вул. Винниченка), де на першому поверсі розташовувалася бібліотека НТШ. О. Пріцак відповідав за цю кімнату: «... Крип'якевич доручив мені обов'язки завідування джерелознавчої комісії: я повинен був дбати, щоб там було все прибрано, щоб були підготовані потрібні книжки і таке інше»³.

На семінарі О. Пріцак познайомився з І. Крип'якевичем, який у той час виконував обов'язки голови Історично-філософської секції та одночасно керував Комісією з давньої історії України. Безпосередньо знайомство відбулося під час засідання наукового семінару, на якому молодий історик реферував працю І. Крип'якевича «Українське життя в давні часи. І. Княжа доба». Ось як сам О. Пріцак пише про своє перше знайомство із своїм майбутнім вчителем: «Десять в половині моєї доповіді увійшов до залу старший пан гарної постави із гарним обличчям та хвилястим сивим волоссям і уважно прислухався до мого реферату. Після засідання він підійшов до мене і назвав своє прізвище. Це був якраз Іван Крип'якевич, колишній учень М. Грушевського. Він відповів мені на деякі мої запитання та побажання, у нас зав'язалася цікава дискусія, і з того часу я став його учнем і приятелем»⁴.

За спогадами О. Пріцака, І. Крип'якевич навчав його мати ширшу перспективу на предмет свого дослідження, розрізняти центральні проблеми від маргінальних. Зокрема, взимку 1937 – 1938 років О. Пріцак опрацьовував архівні та друковані матеріали про Анну Дольську. Він згадує, яке велике розчарування його спіткало, коли показавши своєму вчителю гори зібраного матеріалу, він дістав відповідь, що І. Крип'якевич не може тепер з ним говорити про досліджувані проблеми, бо молодий дослідник їх власне ще не знає. І. Крип'якевич аргументував свою позицію тим, що О. Пріцаку треба із усього масиву матеріалів, залишити лише те, що є дійсно важливим. Протягом наступних десяти днів молодий дослідник перебрав усі документи, що дало йому змогу чудово оволодіти матеріалом і відкрити очі на сутність досліджуваної проблеми⁵.

Знайомство О. Пріцака з І. Крип'якевичем, що спершу було працею під його керівництвом, поступово переростало в приязнь між учителем та учнем. О. Пріцак допомагав І. Крип'якевичу у різних наукових проектах, наприклад при укладанні бібліографії підручників з історії України, де на списках, що містяться в архіві І. Крип'якевича, є позначки, зроблені його рукою⁶. Таким чином, постать І. Крип'якевича мала неабияке значення у формуванні О. Пріцака як історика. Впродовж усього життя О. Пріцак зберігав теплу пам'ять про свого вчителя⁷.

О. Пріцак як дослідник формувався в середовищі семінару, де викладали різні періоди історії України і загалом теоретичні основи науки такі відомі на той час науковці як І. Крип'якевич,

¹ Домбровський, О. Семінар історії України при НТШ у тридцятих роках. <http://shron.chtyvo.org.ua/Dombrovskiy_Oleksandr/Seminar_istorii_Ukrainy_pry_NTSh_u_trydtsiatykh_rokakh.pdf> (2017, Липень, 23).

² Домбровський, О. (2001) Традиції школи М. Грушевського у львівському НТШ в 30-х роках. *Іван Крип'якевич у родинній традиції, науці, суспільстві*. Упорядник Ф. Стеблій. Львів, 560.

³ Пріцак, О. (2001). Спогад про вчителя. *Іван Крип'якевич у родинній традиції, науці, суспільстві*. Упорядник Ф. Стеблій. Львів, 562.

⁴ Пріцак, О. (1991). Мій шлях історика. *Історіософія та історіографія Михайла Грушевського*. Київ – Кембридж, 68.

⁵ Пріцак, О. Іван Крип'якевич. <http://chtyvo.org.ua/authors/Pritsak_Omelian/Ivan_Kryp'iakevych_1886-1967/> (2017, Липень, 23).

⁶ Федорук, О. (2007). Іван Крип'якевич та Омелян Пріцак (За матеріалами домашнього архіву І. Крип'якевича). *Східний світ*, 1. Київ, 70.

⁷ Федорук, О. (2007). Іван Крип'якевич та Омелян Пріцак (За матеріалами домашнього архіву І. Крип'якевича). *Східний світ*, 1. Київ, 70.

О. Терлецький, Т. Коструба, М. Андрусак. У рамках семінару Т. Коструба запропонував підготувати та опублікувати три томи «Джерел до історії України». За його задумом, перший том мав включати згадки грецьких та латинських авторів про територію України. Над ним працював О. Домбровський. У другому томі передбачалося опублікувати відомості арабських авторів. Над ним працював О. Прицак¹. На особливу увагу заслуговує те, що він у такому молодому віці був уже настільки обізнаний у галузі орієнталістики, в тому числі й арабістики, що відчував у собі можливість для здійснення перекладу арабських письменників². Інтереси О. Прицака з арабістики у цей період торкалися, зокрема, вивчення патріарших грамот арабською мовою³. У третьому томі мали б бути опубліковані візантійські джерела. Його упорядкуванням займався Т. Коструба. Це був на той час грандіозний план в галузі джерелознавства з огляду на ті обставини, в яких знаходилася наша історична наука. Ця видавнича ідея не була реалізована повною мірою через воєнні події. Побачили світ лише переклад Т. Коструби «Галицько-Волинського літопису» та Геродотова «Скитія» зі «Вступом» до останнього видання О. Домбровського⁴.

Є припущення, що саме в рамках цього дослідницького проекту О. Прицак працював у 1940 році над перекладом твору арабського історика й географа Абу аль-Фіда «Таквм аль-бульдан» («Впорядкування країн»), що належить до жанру описової географії. Ці матеріали О. Прицака під назвою «Кітаб таквм аль-бульдан» Абу аль-Фіда-і (XIV ст.) про Україну і сумешні землі є наразі в архіві НТШ, що зберігається в Центральному державному історичному архіві України у Львові. У 1940 році сходознавець залишив їх у Львівській філії Інституту історії України АН УРСР. Із машинопису зрозуміло, що це лише переклад українською мовою вступу до твору аль-Фіда й розділу, у якому подано інформацію про розміщення країн і 37 таблиць із їхніми географічними координатами. Дослідник планував також перекласти вступну частину цього твору з описом уже відомих тоді географічних об'єктів, написати статтю від перекладача, у якій мова йшла б про автора, джерела його твору, арабську географічну науку середньовіччя. Основний текст мав бути доповнений філологічним і «топонимічним» коментарями. Ця робота є першою спробою перекладу твору аль-Фіда українською мовою⁵.

О. Прицак разом Т. Кострубою також розробляли спільний проект учасників семінару за поданням І. Крип'якевича – «Українська історична бібліографія». На практиці це зводилося до виписок усіх посилань на джерела й літературу з «Історії України-Руси» М. Грушевського на окремі картки. О. Прицаку дістався сьомий том. Робота тривала до 1939 року, однак її перервав початок війни⁶. Крім того І. Крип'якевич та О. Прицак склали регести документів гетьманської канцелярії за 1648 – 1764 роки⁷.

За відомостями «Хроніки НТШ», у 1938 році О. Прицак виголосив на засіданнях комісії дві доповіді. Перша стосувалася згадок про слов'ян у творах географа другої половини IX – початку X століття Ібн Хурдазбіха – «Звістки Ібн-Хордад-і-біг-а про слов'ян», що стала основою загаданої вище статті «Українсько-арабська торгівля VIII – IX ст.»⁸. Друге повідомлення молодий історик присвятив генеалогії роду Скоропадських – «Генеалогія Скоропадських». Зрозуміло, що виступів О. Прицака на засіданнях семінару було значно більше. Можливо, вони не мали вигляду доповіді, а лише рефератів, які стосувалися різних публікацій.

За сприянням І. Крип'якевича О. Прицак все тісніше входив у середовище істориків, які гуртувалися в історичних комісіях НТШ. У 1938 році за пропозицією І. Крип'якевича О. Прицака обрали членом двох основних історичних комісій НТШ: Комісії давньої історії України та Комісії

¹ Фелонюк, А.В. Омелян Прицак і Наукове товариство імені Шевченка у Львові (1936 – 1939 рр.). <<http://www.ekmair.ukma.edu.ua/handle/123456789/6581>> (2017, Липень, 09).

² Домбровський, О. (2009). *Спомини*. Ред. А. Атаманенко, Упор. Г. Клинова. Нью-Йорк, Львів, Острого, 44.

³ Федорук, О. (2007). Іван Крип'якевич та Омелян Прицак (За матеріалами домашнього архіву І. Крип'якевича). *Східний світ*, 1. Київ, 70.

⁴ Домбровський, О. (2009). *Спомини*. Ред. А. Атаманенко, Упор. Г. Клинова. Нью-Йорк, Львів, Острого, 44.

⁵ Фелонюк, А. (2015). Сходознавчі зацікавлення Омеляна Прицака у львівський період життя (1936 – 1943 рр.). *Науковий вісник Східноєвропейського національного університету імені Лесі України*, вип. 7, 117.

⁶ Фелонюк, А.В. Омелян Прицак і Наукове товариство імені Шевченка у Львові (1936 – 1939 рр.). <<http://www.ekmair.ukma.edu.ua/handle/123456789/6581>> (2017, Липень, 09).

⁷ Домбровський, О. Семінар історії України при НТШ у тридцятих роках. <http://shron.chtyvo.org.ua/Dombrovskiy_Oleksandr/Seminar_istorii_Ukrainy_pry_NTSh_u_trydtsiatykh_rokakh.pdf> (2017, Липень, 23).

⁸ Фелонюк, А. (2015). Сходознавчі зацікавлення Омеляна Прицака у львівський період життя (1936 – 1943 рр.). *Науковий вісник Східноєвропейського національного університету імені Лесі України*, вип. 7, 117.

нової історії України, хоча прізвища О. Пріцака, так як, зрештою, й О. Домбровського, відсутні в списках звичайних членів товариства в останній виданій перед війною «Хроніці НТШ» за 1938 рік¹. В історичних комісіях НТШ О. Пріцак познайомився з провідними українськими істориками – М. Кордубою, Я. Пастернаком, В. Герасимчуком, І. Карпинцем, М. Андрусом.

За спогадами О. Пріцака, І. Крип'якевич запропонував включити його до Комісії нової історії України. «Коли я, так би мовити, підріс, Крип'якевич запропонував мене в члени Комісії нової історії України, де мене скоро, в 1938 р., зробили секретарем, – між іншим, я мав приємність підписати грамоти про закордонне членство для Борщака і Бориса Крупницького»².

15 квітня 1938 року, на 24 засіданні Комісії нової історії України, за поданням І. Витановича О. Пріцака названо членом і призначено секретарем Комісії нової історії України. До цього дня він жодного разу, як слідує з протоколів засідань комісії, не був присутній на них. На передостанньому, 26-му засіданні, яке відбулося 6 травня 1939 року, за пропозицією І. Крип'якевича було переобрано президію комісії у складі: І. Витановича – голови, І. Карпинця – заступника і О. Пріцака – секретаря. Загалом О. Пріцак секретарював на чотирьох засіданнях Комісії нової історії України від 24-го (15 квітня 1938 року) до останнього 27-го, яке відбулося 22 травня 1939 року.

Перед безпосереднім вибором на секретарство, на тому ж 24-му засіданні комісії 15 квітня 1938 року, О. Пріцак виступив з доповіддю про виявлення ним у костелі Св. Антонія на Личакові портрета княгині Анни Дольської, особи, яка відіграла важливу роль у відносинах гетьмана Івана Мазепи з Карлом XII та Станіславом Лещинським. У міському архіві він знайшов приватну кореспонденцію княгині. За пропозицією І. Крип'якевича, О. Пріцак у грудні 1937 року оглянув портрети, які в літературі вважалися портретами князя Януша Вишневецького і його дружини Генріхи. При детальному огляді О. Пріцак переконався, що це портрет батька Януша – князя Костянтина Вишневецького і його першої дружини, майбутньої Анни Дольської. Фундатором костелу був саме Костянтин, а не його син Януш, як вважалося в літературі. Анотацію свого виступу О. Пріцак зробив власноруч, вже як секретар³.

На наступному засіданні, що відбулося 18 січня 1939 року, О. Пріцак прочитав доповідь про Анну Дольську: «Іван Мазепа і кн. Анна Дольська», поділивши її на дві частини: біографія Анни Дольської та її політична діяльність. У протоколі цього засідання О. Пріцак докладно резюмував свій виступ, із вказівкою питань, які ставили присутні⁴. Доповідь була надрукована за сприяння І. Крип'якевича у 1938 році у двотомнику, присвяченому Івану Мазепі, що вийшов у Варшаві в Українському Науковому Інституті.

І. Крип'якевич завжди сприяв науковим студіям О. Пріцака в галузі національної історії, направляючи їх у методологічно правильне русло. Молодий історик збирав наукову бібліографію про період гетьманування І. Мазепи і в нагоді йому завжди ставали методичні поради І. Крип'якевича. О. Пріцак згадував: «Переглядаючи мої бібліографічні матеріали про зв'язки Мазепи з Дольською, Іван Петрович запропонував, щоб я поширив бібліографію на весь період гетьманування Мазепи. Він тоді мені допоміг своїми унікальними бібліографічними картками, зокрема з видань губерніяльних та єпархіяльних відомостей різних провінцій Російської імперії»⁵. В архіві І. Крип'якевича зберігся перелік документів І. Мазепи, укладений О. Пріцаком⁶. Пізніше О. Пріцак звернувся до відомого мазепознавця, київського професора О. Оглоблина з проханням заповнити прогалини в цій бібліографії.

На осінь 1939 року бібліографія, що нараховувала кілька тисяч позицій літератури, була готова й надіслана О. Пріцаком до друку у Варшаву для публікації в якості третього тому збірника Варшавського наукового інституту, присвяченого Мазепі. Однак, за спогадами історика, вона

¹ Фелонюк, А.В. Омелян Пріцак і Наукове товариство імені Шевченка у Львові (1936 – 1939 рр.). <<http://www.ekmair.ukma.edu.ua/handle/123456789/6581>> (2017, Липень, 09).

² Пріцак, О. (2001). Спогад про вчителя. *Іван Крип'якевич у родинній традиції, науці, суспільстві*. Упорядник Ф. Стеблій. Львів, 563.

³ Фелонюк, А.В. Омелян Пріцак і Наукове товариство імені Шевченка у Львові (1936 – 1939 рр.). <<http://www.ekmair.ukma.edu.ua/handle/123456789/6581>> (2017, Липень, 09).

⁴ Фелонюк, А.В. Омелян Пріцак і Наукове товариство імені Шевченка у Львові (1936 – 1939 рр.). <<http://www.ekmair.ukma.edu.ua/handle/123456789/6581>> (2017, Липень, 09).

⁵ Фелонюк, А.В. Омелян Пріцак і Наукове товариство імені Шевченка у Львові (1936 – 1939 рр.). <<http://www.ekmair.ukma.edu.ua/handle/123456789/6581>> (2017, Липень, 09).

⁶ Федорук, О. (2007). Іван Крип'якевич та Омелян Пріцак (За матеріалами домашнього архіву І. Крип'якевича). *Східний світ*, 1. Київ, 70.

не була опублікована у зв'язку з початком Другої світової війни, а її рукопис загубився. Втім, відомо, що підготовлена ним бібліографія про гетьмана Івана Мазепу планувалась до друку 1941 року в друкарні оо. Василіан у Жовкві. Таку інформацію подає історик о. Роман Лукань на форзаці 5 тому «Записок Чина святого Василя Великого», який був додрукований у 15 примірниках: «М-р О. Пріцак. Бібліографія про гетьмана І. Мазепу (друкується)». Однак, незважаючи на анонс цієї праці, її, як і інші публікації василіанського видавництва, не було надруковано з огляду на умови війни.

О. Пріцак також зазначив у своїх спогадах: «один з керівників Комісії Іван Карпинець, який був, ще директором музею визвольної боротьби, мене зробив своїм заступником»¹. Детальніша інформація про його обов'язки в музеї відсутня.

Окрім Історично-джерелознавчої та Комісії нової історії України, О. Пріцак відвідував засідання Комісії давньої історії України, головою якої був І. Крип'якевич. Про це згадує О. Домбровський у своїх спогадах. О. Пріцак на одному з її засідань виголосив доповідь на тему: «Мазепа в теперішній історіографії»².

Окрім доповідей та секретарювання на засіданнях комісій НТШ, О. Пріцак проявляв активність у рамках товариства, публікуючи рецензії та готуючи до друку матеріали. Так, на сторінках заснованого на початку 1939 року І. Крип'якевичем часопису «Сьогодні й минуле» з'явилася рецензія О. Пріцака на працю польського арабіста Т. Левіцького. Польський учений у статті прокоментував відомості арабського мандрівника XII століття Аль-Ідрісі про торговельний шлях від Києва до Володимира на Волині. О. Пріцак позитивно відгукнувся про це дослідження, лише полемізуючи з інтерпретацією однієї назви – «б-р-а-в-л-ь-г», під якою, на думку молодого дослідника, слід розуміти місто Білгород, а не Брусилів чи Трипіль, як вважав Т. Левіцький³. Розвиваючи свої джерелознавчі студії, О. Пріцак підготував у рамках НТШ до друку дві статті «Подорожі монаха Юліана до Великої Угорщини (1235 – 1238) як джерело до історії України», «В справі грамот арабських патріархів у Львові» та замітку, назва якої розпочинається словом «Вість...» (решта тексту відсутня), які планувалося опублікувати 1939 року у 156 томі «Записок НТШ», редактованих І. Крип'якевичем, однак на перешкоді став початок війни. Рукописи двох перших розвідок збереглися в особистому архіві І. Крип'якевича⁴. Тоді ж на замовлення Національного музею у Львові він підготував опис і встановив топографію скарбів арабомусульманських монет у Західній Україні. Подальша доля цього рукопису невідома⁵.

Під час перебування О. Пріцака на навчанні у Львові, його увагу привернула дискусія про початки української нації на сторінках місцевої преси та на засіданнях і в публікаціях Українського Історично-філологічного товариства у Празі.

Початок дискусії поклала стаття львівського історика, професора М. Кордуби «Найважливіший момент в історії України», яка 1930 року була опублікована на сторінках «Літературно-наукового вісника». Ця публікація поклала початок широкої дискусії в еміграційному та західноукраїнському середовищах. Найважливішим моментом, тобто подією, що дала поштовх утворенню української нації, М. Кордуба вважав «відорвання південно-західних руських територій від зв'язку з іншими руськими землями і об'єднання їх в Литовській державі в другій половині XIV ст.». Часи Русі Мирон Кордуба описував як «загальноруську культурну сферу» і наголошував, що Давня Русь «не була ані українською, ані, очевидно, великоруською, тільки руською»⁶.

Матеріали празької дискусії було опубліковано у 1931 році окремою брошурою під назвою «Откоуду есть пошла Руская земля»⁷. Після появи публікації М. Кордуби здійнялася ціла хвиля

¹ Пріцак, О. (1991). Мій шлях історика. *Історіософія та історіографія Михайла Грушевського*. Київ – Кембридж, 69.

² Федорук, О. (2007). Іван Крип'якевич та Омелян Пріцак (За матеріалами домашнього архіву І. Крип'якевича). *Східний світ*, 1. Київ, 70.

³ Фелонюк, А.В. Омелян Пріцак і Наукове товариство імені Шевченка у Львові (1936 – 1939 рр.). <<http://www.ekmair.ukma.edu.ua/handle/123456789/6581>> (2017, Липень, 09).

⁴ Фелонюк, А.В. Омелян Пріцак і Наукове товариство імені Шевченка у Львові (1936 – 1939 рр.). <<http://www.ekmair.ukma.edu.ua/handle/123456789/6581>> (2017, Липень, 09).

⁵ Фелонюк, А. (2015). Сходознавчі зацікавлення Омеляна Пріцака у львівський період життя (1936 – 1943 рр.). *Науковий вісник Східноєвропейського національного університету імені Лесі України*, вип. 7, 117.

⁶ Портнов, А. (2011). *Історії істориків: Обличчя й образи української історіографії ХХ століття*. Київ: Критика, 127.

⁷ Пріцак, О. (1991). Мій шлях історика. *Історіософія та історіографія Михайла Грушевського*. Київ – Кембридж, 70.

заперечень і спростувань. Дискусія вийшла міждисциплінарною і навіть трохи міжнародною. За ініціативи мовознавця С. Смаль-Стоцького тези публікації обговорили й засудили на засіданні Українського історично-філологічного товариства у Празі. Пропозиції М. Кордуби обговорювали в Українському академічному товаристві в Берліні, на сторінках польських та еміграційних російських видань. Дискусія відразу набула виразного політичного присмаку¹. С. Смаль-Стоцький висловив думку, що початки української нації (не етносу) треба шукати якщо не в доісторичну добу, то принаймні за часів Русі, що об'єднала українські племена в один спільний політичний, етнічний, культурний і економічний організм. З іншими думками виступили тільки С. Наріжний, П. Феденко та М. Чубатий. На думку першого переломним моментом був 1917 рік, а другий визнав такою подією створення Козацької держави Богданом Хмельницьким. М. Чубатий доводив, що процес творення української нації почався після смерті Ярослава Мудрого, а закінчився з моментом утворення Галицько-Волинської держави².

Попри догматичність, полеміка мала принаймні одного вдячного читача – молодого Омеляна Пріцака, який під її впливом захопився питанням формування української нації. У спогадах він пише, що, коли у 1937 році йому до рук потрапила празька брошура, він намагався з'ясувати, перш за все, що таке нація взагалі і як сусіди – поляки, німці, французи та інші розв'язують питання про початки своїх націй. О. Пріцак дуже серйозно заглибився в прочитання фахових праць Е. Ренана, А. Кірхгофа, М. Гандельсмана, В. Левинського, В. Старосольського³.

Передвоєнні роки були насичені важливими подіями в науковому житті молодого дослідника. Крім участі в Семінарі, О. Пріцак разом з Т. Кострубою та О. Домбровським отримували окремі дослідні завдання від І. Крип'якевича, над якими вони працювали в окремому приміщенні на другому поверсі будинку НТШ. Час від часу до них заходив І. Крип'якевич та приносив останні новини з міста про Карпатську Україну, ділився деякими бібліографічними даними, а іноді розповідав якісь жарти. Часом до міста відправляли О. Пріцака як наймолодшого. Він повертався із новинами про тодішні політичні події, що їх можна було прочитати з наліплених оголошень часописних видань на Руській вулиці або на Ринку⁴.

На початку 1940 року в окупованому радянськими військами Львові О. Пріцак познайомився з Агатангелом Кримським. «Сталося так, що Агатангел Юхимович ще під час нашої першої зустрічі у Львові у січні 1940 р. набрав до мене довір'я, тоді 20-літнього студента, і, відбувши зо мною свого роду іспит із сходознавчих дисциплін, запропонував мені переїхати до себе до Києва в аспірантуру», – згадував потім О. Пріцак у статті про свого вчителя⁵. У червні 1940 року, закінчивши Львівський університет, він вирушив до Києва для вступу до аспірантури Інституту мовознавства АН УРСР, де його науковим керівником став А. Кримський⁶. Останній у своєму листі до академіка І. Крачковського від 8 серпня 1940 року писав про свого нового аспіранта, що він «дуже молодий і працьовитий»⁷.

Після розформування НТШ у 1940 році О. Пріцак, навчаючись у аспірантурі в А. Кримського, водночас працював у Львівському відділенні Інституту історії АН УРСР, сформованому на базі Історично-філософської секції НТШ, на чолі з І. Крип'якевичем⁸, де займав посади молодшого наукового співробітника та вченого секретаря⁹. У цій же установі працював згаданий вище

¹ Портнов, А. (2011). *Історії істориків: Обличчя й образи української історіографії ХХ століття*. Київ: Критика, 128.

² Пріцак, О. (1991). Мій шлях історика. *Історіософія та історіографія Михайла Грушевського*. Київ – Кембридж, 70.

³ Пріцак, О. (1991). Мій шлях історика. *Історіософія та історіографія Михайла Грушевського*. Київ – Кембридж, 70.

⁴ Домбровський, О. Семінар історії України при НТШ у тридцятих роках. <http://shron.chtyvo.org.ua/Dombrovskiy_Oleksandr/Seminar_istorii_Ukrainy_pry_NTSh_u_trydtsiatykh_rokakh.pdf> (2017, Липень, 23).

⁵ Фелонюк, А. (2015). Сходознавчі зацікавлення Омеляна Пріцака у львівський період життя (1936 – 1943 рр.). *Науковий вісник Східноєвропейського національного університету імені Лесі України, вип. 7*, 117.

⁶ Портнов, А. (2011). *Історії істориків: Обличчя й образи української історіографії ХХ століття*. Київ: Критика, 187.

⁷ Кочубей, Ю. (1999). Слово про Омеляна Пріцака. *Східний світ, 1 – 2*. Київ, 7.

⁸ Федорук, О. (2007). Іван Крип'якевич та Омелян Пріцак (За матеріалами домашнього архіву І. Крип'якевича). *Східний світ, 1*. Київ, 70.

⁹ Фелонюк, А. (2015). Сходознавчі зацікавлення Омеляна Пріцака у львівський період життя (1936 – 1943 рр.). *Науковий вісник Східноєвропейського національного університету імені Лесі України, вип. 7*, 117.

о Р. Лукань бібліотекарем, оскільки василіанська бібліотека стала основою інститутської з розміщенням у монастирі Св. Онуфрія, що було вдалим кроком І. Крип'якевича у справі її збереження за умов радянської влади. У монастирі розмістилася і львівська філія Інституту. О. Прицак проживав у ньому. Через багато років він напише у спогадах: «Я отримав окрему келію, сусідню з келією о. Луканя, якого я називав жартома «большевицьким монахом»¹. Це сусідство лише сприяло зміцненню їхньої дружби².

А познайомився О. Прицак з о. Р. Луканем ще восени 1936, коли вступив до Львівського університету. Отець Р. Лукань – призабута постать української історичної науки 1930-х – початку 1940-х років. Він уособлює особливе покоління українських істориків у Західній Україні міжвоєнного періоду. Отець Р. Лукань – монах-василіанин, архіваріус і бібліотекар у «Центральному василіанському архіві і бібліотеці галицьких обителів св. Спаса», дослідник історії Церкви (василіанських монастирів, шкільництва), історик друкарства та преси, бібліограф, музеолог³. О. Прицак часто відвідував василіанську бібліотеку по вул. Жовківській, 36, керівником і душею якої був о. Р. Лукань⁴.

Працювати з А. Кримським О. Прицаку довелося недовго: спочатку військова служба, а потім війна відірвали його від науки. Аби unikнути мобілізації О. Прицака до Червоної Армії у 1940 році, А. Кримський застосовував свої можливості та впливи задля захисту свого аспіранта. Не залишився байдужим до долі здібного учня та свого співробітника й І. Крип'якевич. В архіві останнього збережено чернетку, на звороті якої міститься початок машинописного листа І. Крип'якевича до А. Кримського, датованого 1940 роком, де І. Крип'якевич просить заступитися за О. Прицака і не допустити його мобілізації⁵. Невідомо, чи цей лист було надіслано, оскільки його повного тексту не виявлено ані в архіві А. Кримського, ані в архіві І. Крип'якевича. Однак, попри всі зусилля, у листопаді 1940 року О. Прицака мобілізували до лав Червоної Армії⁶.

Короткий час перебування в аспірантурі дав йому змогу познайомитися з лабораторією-бібліотекою А. Кримського та методом роботи вченого. Розмови під час їхніх зустрічей переважно торкалися історії Хозарського каганату. З того часу О. Прицак дуже багато часу присвячував історії хозар, віддаючи в такий спосіб данину пам'яті своєму вчителю, який увів його у таку цікаву царину всесвітньої історії в цілому та історії України зокрема⁷.

Отже, на формування світогляду Омеляна Прицака та його становлення як історика вплинула низка обставин та факторів. Це і перша спроба роботи в архіві, де тоді ще тринадцятирічний юнак шукав інформацію про свого батька, і знайомство з відомими істориками в університеті Львова, під керівництвом яких він робив свої перші кроки в науці. Окрім того О. Прицак ще з часів навчання в гімназії був захоплений колекціонуванням, вивченням східних мов, студіюванням історичних творів. Усі ці захоплення згодом переросли в професію, що створила йому репутацію всесвітньовідомого ученого-енциклопедиста.

References:

1. Dombrovsky, O. (2009). *Spomyny* [Memories]. New-York, Lviv, Ostroh, 373. [in Ukrainian].
2. Dombrovsky, O. Seminar istoriyi Ukrainy pry NTSh u trydtsyatykh rokakh [Seminar on the history of Ukraine at the Shevchenko Scientific Society in the thirties]. <http://shron.chtyvo.org.ua/Dombrovskiyi_Oleksandr/Seminar_istorii_Ukrainy_pry_NTSh_u_trydtsyatykh_rokakh.pdf> (2017, July, 23). [in Ukrainian].

¹ Прицак, О. (2001). Спогад про вчителя. *Іван Крип'якевич у родинній традиції, науці, суспільстві*. Упорядник Ф. Стеблій. Львів, 564.

² Фелонюк, А. (2009). Два листи Омеляна Прицака до о. Романа Луканя від 1941 року. *Український археографічний щорічник*. Вип. 13/14, 690.

³ Фелонюк, А. (2009). Два листи Омеляна Прицака до о. Романа Луканя від 1941 року. *Український археографічний щорічник*. Вип. 13/14, 689.

⁴ Фелонюк, А. (2009). Два листи Омеляна Прицака до о. Романа Луканя від 1941 року. *Український археографічний щорічник*. Вип. 13/14, 690.

⁵ Федорук, О. (2007). Іван Крип'якевич та Омелян Прицак (За матеріалами домашнього архіву І. Крип'якевича). *Східний світ*, 1. Київ, 71.

⁶ Федорук, О. (2007). Іван Крип'якевич та Омелян Прицак (За матеріалами домашнього архіву І. Крип'якевича). *Східний світ*, 1. Київ, 71.

⁷ Прицак, О. (1991). Мій шлях історика. *Історіософія та історіографія Михайла Грушевського*. Київ – Кембридж, 72.

3. Fedoruk, O. (2007). Ivan Krypyakevych ta Omelyan Pritsak (Za materialamy domashnoho arkhivu I. Krypyakevycha) [Ivan Krypiakevich and Omelyan Pritsak (According to I. Krypiakevych's home archive)]. *Skhidnyy svit* [The Eastern world], no 1, Kyiv, 70 – 73. [in Ukrainian].
4. Felonyuk, A. (2009). Dva lysty Omelyana Pritsaka do o. Romana Lukanya vid 1941 roku [Two letters of Omelyan Pritsak to Fr. Roman Lukan from 1941]. *Ukrayinskyy arkhеоhrafichnyy shchorichnyk* [The Ukrainian archeographical yearbook], Vyp. 13/14, 688 – 694. [in Ukrainian].
5. Felonyuk, A.V. Omelyan Pritsak i Naukove tovarystvo imeni Shevchenka u Lvovi (1936 – 1939 rr.) [Omelyan Pritsak and the Shevchenko Scientific Society in Lviv (1936 – 1939)]. <<http://www.ekmair.ukma.edu.ua/handle/123456789/6581>> (2017, July, 09). [in Ukrainian].
6. Felonyuk, A. (2015). Skhodoznavchi zatsikavlennya Omelyana Pritsaka u Lvivskyi period zhyttya (1936 – 1943 rr.) [Oriental interests of Omelyan Pritsak in the Lviv period of life (1936 – 1943)]. *Naukovyy visnyk Skhidnoyevropeyskoho natsionalnoho universytetu imeni Lesi Ukrayiny* [The Scientific Bulletin of the Eastern Europe National University named after Lesya Ukrainka], vol. 7, 115 – 121. [in Ukrainian].
7. Naukova biblioteka NaUKMA. F. 10. Omelyan Yosypovych Pritsak (07.04.1919 – 29.05.2006). Vydannyi vchenyy, filoloh, skhodoznavets', istoryk, Op. 1, Spr. 1034, ark. 1 [The scientific library of NUKIA. F. 10 Omelyan Josephovich Pritsak (07.04.1919 – 29.05.2006). The outstanding scientist, philologist, orientalist, historian, Des. 1, Case 1034, page 1] [in Ukrainian].
8. Portnov, A. (2011). *Istoriyi istorykiv: Oblychchya y obrazy ukrayinskoyi istoriohrafii XX stolittya* [Historians and their Histories: Aspects of Ukrainian Historiography in the 20th Century]. Kyiv: Krytyka, 245. [in Ukrainian].
9. Potulnytsky, V. Pavlo Skoropadsky ta Omelyan Pritsak: istoriya vzayemostosunkiv u 1943 – 1945 rr. [Pavlo Skoropadsky and Omelyan Pritsak: History of Interrelations in 1943 – 1945] <http://ekmair.ukma.edu.ua/bitstream/handle/123456789/7521/Potulnyts_kyi_pavlo_skoropadskyi_ta_omelian.pdf?sequence=1&isAllowed=y> (2017, July, 23). [in Ukrainian].
10. Pritsak, O. Ivan Krypyakevych [Ivan Krypyakevich]. <http://chtyvo.org.ua/authors/Pritsak_Omelian/Ivan_Krypiakevych_1886-1967/> (2017, July, 23). [in Ukrainian].
11. Pritsak, O. (1991). Miy shlyakh istoryka [My historian's way]. *Istoriosofiya ta istoriohrafiiya Mykhayla Hrushevskoho* [Historiosophy and historiography of Mikhail Hrushevsky]. Kyiv – Cambridge, 62 – 78. [in Ukrainian].
12. Pritsak, O. Naukove tovarystvo im. Shevchenka u Lvovi pomizh dvoma viynamy [The Shevchenko Scientific Society in Lviv between two wars]. <http://shron.chtyvo.org.ua/Pritsak_Omelian/Naukove_Tovarystvo_im_Shevchenka_u_Lvovi_pomizh_dvoma_viynamy.pdf> (2017, July, 23). [in Ukrainian].
13. Pritsak, O. (2001). Spohad pro vchytelya [Memories about teacher]. *Ivan Krypyakevych u rodynniyi tradytsiyi, nautsi, suspilstvi* [Ivan Kripyakevich in family tradition, science, society]. Lviv, 563. [in Ukrainian].
14. Pritsak, O. (1939). Maybutnist Ukrainy na Skhodi. I: Pokhid Marvana v Ukrainu 735 r. (Pro arabo-ukrayinski vzayemyny) [The future of Ukraine in the East. I: Marwan's hike to Ukraine in 735 (About the Arab-Ukrainian relations)]. *Ukrayinske yunatstvo. CH. 1 (69). Sichen* [January]. Lviv, 15 – 16. [in Ukrainian].
15. Pritsak, O. (1939). Pokhid Marvana Ibn-Mukhammeda v Ukrainu 735 r. Storinka z ukrayinsko-arabskykh vzayemyn [Marwan Ibn Muhammad's hike to Ukraine in 735 Page from Ukrainian-Arab Relations]. *Nova zorya, CH. 26 (1226), 9 kvitnya* [The new star, Part 26 (1226), the ninth of April]. Lviv, 18 – 19. [in Ukrainian].
16. Tsentralnyy derzhavnyy istorychnyy arkhiv Ukrainy, m. Lviv [The Central State Historical Arhive of Ukraine in Lviv]. F. 309. *Naukove tovarystvo imeni Shevchenka, m. Lviv, Op. 1, Spr. 1020* [The Shevchenko Scientific Society in Lviv, Des. 1, Case 1020], Ark. 9. [in Ukrainian].
17. Kochubey, YU. (1999). Slovo pro Omelyana Pritsaka [Word about Omelyan Pritsak]. *Skhidnyy svit* [The Eastern world], no. 1 – 2. Kyiv, 6 – 19. [in Ukrainian].
18. Dombrovskyy, O. (2001). Tradytsiyi shkoly M. Hrushevskoho u Lvivskomu NTSH v 30-kh rokakh [Traditions of the school of M. Hrushevsky in the Shevchenko Scientific Society in Lviv in the 30's]. *Ivan Krypyakevych u rodynniyi tradytsiyi, nautsi, suspilstvi. Uporyadnyk F. Steblyi* [Ivan Kripyakevich in family tradition, science, society. The complier F. Steblyi]. Lviv, 558 – 561. [in Ukrainian].